

بسم الله الرحمن الرحيم

دوره تفسیر المیزان ۱

سوره حمد ۶

مدرس دوره: دکتر سید محمد صالح هاشمی

گلپایگانی

درس هشتم: سوره حمد ۶

چکیده

نوشتار حاضر بر محوریت تبیین نظام «ربوبیت» الهی و نقش آن در تربیت وجودی انسان استوار است. کلیدی‌ترین یافته‌ی این تحلیل، تمایز میان ربوبیت رحمانی (عام) و ربوبیت رحیمی (خاص) است؛ به این معنا که خداوند تدبیرگر تمامی موجودات است، اما بهره‌مندی از تربیت خاص الهی، مشروط به مؤدب شدن انسان به «ادب حمد» است. متن با ارائه شواهدی از پیچیدگی‌های زیستی بدن انسان و شگفتی‌های عالم خلقت، استدلال می‌کند که حمد الهی نباید صرفاً پس از اجابت دعا، بلکه باید به عنوان پیش‌زمینه و ناشی از درک نعمات موجود (مانند سلامت سلولی و عملکردهای حیاتی بدن) صورت گیرد. در نهایت، هدف غایی این آموزه‌ها، حرکت به سوی جامعه‌ای «رب‌سالار» و تربیت نسلی بر اساس ادب الهی است.

تحلیل مفاهیم بنیادین: رحمانیت و رحیمیت در نظام ربوبی

در سوره مبارکه حمد، صفت «الرحمن الرحیم» پس از عبارت «رب العالمین» تکرار شده است. این تکرار حامل پیامی عمیق در خصوص شیوه تدبیر و پرورش الهی است:

- **ربوبیت رحمانی (عام):** این مرتبه از تدبیر شامل تمامی موجودات عالم، اعم از مؤمن و کافر، و حتی گیاهان و جانوران می‌شود. در این مرتبه، خداوند رزق و روزی و هدایت تکوینی همه موجودات را بر عهده دارد.
- **ربوبیت رحیمی (خاص):** این مرتبه مخصوص کسانی است که خود را به «ادب ربوبیت رحمانی» آراسته کرده‌اند. این تربیت خاص، رشدی متعالی را برای انسان رقم می‌زند که فراتر از تأمین نیازهای اولیه زیستی است.

مقایسه مراتب ربوبیت بر اساس متن

نوع ربوبیت	دامنه شمول	ویژگی بارز
رحمانی	فراگیر (همه موجودات)	تدبیر امور جاری، رزق‌رسانی و مدیریت کلان هستی
رحیمی	خاص (مؤدبان به ادب الهی)	تربیت ویژه، رشد معنوی و ارتقای مرتبه وجودی

گستره تدبیر الهی در نظام خلقت

متن برای اثبات عظمت نظام ربوبی، به دو سطح از مدیریت الهی اشاره می‌کند:

۱. مدیریت در سطح کلان (ماکرو)

- **نظم جانوران:** مدیریت و اداره میلیاردها مورچه در عالم که به صورت روزانه و بدون ذخیره قبلی رزق دریافت می‌کنند، خارج از توان بشری و تنها در حیطه قدرت «رب» است.
- **شگفتی‌های اعماق دریا:** وجود ماهیانی در تاریکی‌های مطلق دریا که مجهز به سیستم‌های نوری (فسفر) برای روشن کردن مسیر خود هستند، نشانه‌ای از تدبیر دقیق الهی است.
- **روایت حضرت سلیمان:** بر اساس روایات، زمانی که حضرت سلیمان قصد کرد رزق موجودات را برای یک روز تأمین کند، یک نهنگ عظیم تمامی آذوقه جمع‌آوری شده را بلعید؛ امری که نشان‌دهنده ناتوانی مخلوق در برابر عظمت روزی‌رسانی پروردگار است.

۲. مدیریت در سطح خرد (میکرو)

- **نظام سلولی:** بدن انسان از ده‌ها میلیارد سلول متحرک تشکیل شده است. متن تأکید می‌کند که اگر تنها یکی از این سلول‌ها در عضوی مانند چشم (به ویژه در یک کودک) دچار خطا شود، منجر به سرطان و نابودی زندگی می‌شود.
- **سیستم‌های حیاتی خودکار:** مثال غدد بزاقی دهان بسیار راهبردی است. متن به موردی اشاره می‌کند که به دلیل از کار افتادن این غدد، فرد ناچار به صرف هزینه‌های گزاف و استفاده از پمپ و لوله‌کشی مصنوعی برای تکلم و بلع شده است. این سیستم طبیعی که حتی هنگام ارتکاب خطا توسط انسان (مانند غیبت یا دروغ) به فعالیت خود ادامه می‌دهد، مصداق رحمت رحمانی است.

بازتعریف آداب دعا و جایگاه حمد

یکی از چالش‌های مطرح شده در متن، یأس برخی افراد (به ویژه جوانان) از مستجاب نشدن دعاهاست. متن راهکار را در اصلاح «ادب دعا کردن» می‌بیند:

۱. **استغفار و تسبیح:** پیش از درخواست، انسان باید به نقص‌های خود اعتراف کرده و خداوند را از هر گونه کوتاهی منزه بداند.

۲. **حمد پیشینی:** حمد به این معناست که انسان درک کند همین اکنون نیز اکثر دعا‌های حیاتی‌اش (مانند سلامت سلول‌ها و قدرت تنفس) مستجاب شده است.
۳. **توسل صحیح:** استفاده از انسان‌های کامل (ائمه) به عنوان «خورشیدهای زمین» و واسطه‌های فیض الهی، به جای توسل به اشیای بی‌جان.
۴. **رضایت و تسلیم:** ادب اقتضا می‌کند که انسان پس از درخواست، نسبت به علم و قدرت خداوند اطمینان داشته باشد و بداند اگر حاجتی برآورده نشد، خداوند از صلاح او آگاه‌تر است.

نتایج و چشم‌انداز

- تحلیل سوره حمد و صفت ربوبیت، به یک نتیجه‌گیری راهبردی در سطح فردی و اجتماعی ختم می‌شود:
- **تغییر سبک زندگی:** فردی که مؤدب به ادب حمد شود، زندگی‌اش دگرگون شده و از حالت شکایت به حالت شکر دائمی تغییر وضعیت می‌دهد.
 - **جامعه رب‌سالار:** هدف نهایی این است که کشور و جامعه به سمتی حرکت کند که در آن تدبیر الهی (رب‌سالاری) حاکم باشد و نسل‌های آینده بر اساس این ادب الهی تربیت شوند.
 - **هویت‌بخشی به وجود:** با ذکر «بسم الله الرحمن الرحيم»، انسان بر وجود خود نشان و داغ الهی می‌نهد تا در مسیر رشد، به ذات مستجمع جمیع صفات کمال متصل شده و به مقام رفیع بندگی نائل آید.